

елементи мікрополя виражають предикативність синтетически; елементи морфологічної і лексико-синтаксическої периферії можуть виражати її тільки аналітическим способом, т.е. в сочетанні с глаголом-связкою; елементи крайньої периферії мікрополя (порядок слів, інтонація, контекст) дозволяють обмежити склад синтаксического рівня мікрополя, розличати безлічні предложенія от других типів предикативних одиниць.

Мікрополе безлічності пересікається с функціонально-семантическими полями модальності і залоговості, в частності с мікрополем пасивності, что представляє обширні перспективи для его дальнішого дослідження.

Література

- Бабайцева В.В. Современный русский язык: в 3-х ч. — Ч. 3: Синтаксис. Пунктуация / В.В. Бабайцева, Л.Ю. Максимов. — М.: Просвещение, 1987. — 256 с. Бондарко А.В. Полевые структуры в системе функциональной грамматики / А.В. Бондарко // Проблемы функциональной грамматики: Полевые структуры / [Я.Э. Ахапкина, А.В. Бондарко, М.Д. Войкова и др.]; под ред. А.В. Бондарко, С.А. Шубик. — СПб.: Наука, 2005. — С. 12 — 28. Бондарко А.В. Русский глагол / А.В. Бондарко, Л.Л. Буланін. — Л.: Просвещение, 1967. — 192 с. Валгина Н.С., Современный русский язык: Учебник / Н.С. Валгина, Д.Э. Розенталь, М.И. Фомина. — [под редакцией Н.С. Валгиной]. — Москва: Логос, 2002. — 528 с. — Режим доступа: <http://www.alleng.ru/d/rusl/rusl04.htm>. Долин Ю.Т. Вопросы теории односоставного предложения (на материале русского языка) / Ю.Т. Долин. — Оренбург: ИПК ГОУ ОГУ, 2008. — 129 с. Казарина В.И. Современный русский синтаксис: структурная организация простого предложения: Учебное пособие / В.И. Казарина. — Елец: ЕГУ им. И. А. Бунина, 2007. — 329 с. Курмакаева Н.П. Поле безличности: модель и направление развития / Н.П. Курмакаева // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство». — 2011. — Вип. 17. — Т. 1 — Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua> Недялков И.В. Полевые структуры в системе функциональной грамматики / А.В. Бондарко // Проблемы функциональной грамматики: Полевые структуры / [Я.Э. Ахапкина, А.В. Бондарко, М.Д. Войкова и др.]; под ред. А.В. Бондарко, С.А. Шубик. — СПб.: Наука, 2005. — С. 233 — 243. Современный русский язык: учеб. пособ. / В.А. Белошапкова, Е.А. Брызгунова, Е.А. Земская и др. — М.: Высшая школа, 1989. — 800 с. Современный русский язык: учебник: Фонетика. Лексикология. Словообразование. Морфология. Синтаксис / Под общ. ред. Л.А. Новикова. — СПб.: Лань, 2001. — С. 609 — 758. Стародумова Е.А. Синтаксис современного русского языка / Е.А. Стародумова. — Владивосток: Издательство Дальневосточного университета. — 2005 г. Шанский Н.М. Современный русский язык: в 3-х ч. — Ч. 2: Словообразование. Морфология / Н.М. Шанский, А.Н. Тихонов. — М.: Просвещение, 1987. — 256 с.

УДК 811.111'06'373.611

ЄНІКЄЄВА С.М.

(Запорізький національний університет)

ВНУТРІШНЬОСИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ СЛОВОТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено закономірностям системно-структурної організації словотворення сучасної англійської мови як синергетичного об'єкту. Шляхом екстраполяції параметрів фрактальності на вивчення принципів структурної організації системи словотворення виявлено механізми її розвитку й самодобудовування на мікро- й макрорівнях.

Ключові слова: словотвірний ряд, словотвірне гніздо, алігатура, фрактал, ітерація, меристема.

Єнікєєва С. М. Внутрисистемная организация словообразования современного английского языка. Статья посвящена закономерностям системно-структурной организации словообразования современного английского языка как синергетического объекта. Путём экстраполяции параметров фрактальности на изучение принципов структурной организации словообразовательной системы установлены механизмы её развития и самодостраивания на микро- и макроуровнях.

Ключевые слова: словообразовательный ряд, словообразовательное гнездо, аллигатура, фрактал, итерация, меристема.

Yenikeeva S. M. Internal Organization of Modern English Word-formation System. The article deals with the structural organization of Modern English word-formation system as a synergetic object. On the basis of extrapolation of fractals parameters on the research of the structural organization of word-formation system the mechanisms of its development and self-construction on micro- and macrolevels has been revealed.

Key words: word-formation series, family of words, alligature, fractal, iteration, meristem.

Активні вербокративні процеси, що відбуваються в сучасній англійській мові, забезпечуючи збагачення й розвиток лексику, знаходяться у фокусі наукових розвідок дослідників мови. У численних працях, присвячених різним аспектам словотворення сучасної англійської мови, розглядаються проблеми таксономії конститuentів словотвору за семантичними, функціональними, етимологічними ознаками [Андрусак 2002, 2003; Зацний 2007; Левицький 1998, 2005; Francis 1998], структурні, семантичні й прагма-функціональні особливості формування композитів і складних слів синтаксичного типу [Квеселевич 1983, 2005; Омельченко 1998], механізми семантичної деривації та властивості семантики похідних слів [Cruise 1995; Nilsen 1998]. У багатьох наукових студіях висвітлюється роль окремих способів словотворення в збагаченні словникового складу сучасної англійської мови [Гусак 2003; Зацний 2000; Aitchison 2001; Crystal 2001].

У сучасній лінгвістиці не втрачають актуальності проблеми, пов'язані з встановленням принципів системної організації словотворення, визначенням його статусу в складі мовної системи, виявленням способів його розвитку. Нові можливості у вивченні зазначених аспектів відкриває синергетична методологія, яка раніше не застосовувалася в дослідженнях словотворчих явищ.

Актуальність нашого дослідження зумовлена загальнонауковою спрямованістю лінгвістичних студій на комплексне вивчення особливостей структурної організації мовної системи, способів її самоорганізації та саморегуляції у процесі розвитку й еволюції. Важливість цієї наукової праці визначається також функціональною роллю, яку відіграє словотворення у розвитку й збагаченні англійського лексикону, та необхідністю всебічного дослідження словотворення сучасної англійської мови як синергетичної системи, здатної до саморегуляції, саморозвитку й самовдосконалення.

Метою дослідження, представленого у статті, є виявлення загальних закономірностей системно-структурної організації, функціонування й розвитку словотворення сучасної англійської мови в синергетичному аспекті. Для досягнення поставленої мети були окреслені такі **завдання**:

визначити статус словотворення в системі сучасної англійської мови, виходячи з природи його конститuentів, механізмів дериваційних трансформацій та вербокративної спрямованості актів словотворення;

схарактеризувати внутрішньосистемну організацію словотворення через таксономію його конститутивних одиниць, виявлення ієрархічних та однопорядкових зв'язків між ними;

здійснити класифікацію комплексних одиниць словотвору й уточнити природу організації та особливості будови словотвірних гнізд і словотвірних рядів як синергетичних мікросистем;

з'ясувати механізми самодобудовування та "розмноження" дериваційних мікросистем як фрактальних об'єктів.

Об'єктом дослідження є система словотворення сучасної англійської мови. **Предметом** аналізу є система словотворення сучасної англійської мови як синергетичний феномен.

Різномірні конститuentи англійської мови, що виконують функції словотворчих елементів і слугують матеріальною базою словотворення пропонується називати терміном-гіперонімом "**вербоформант**". Залежно від виконуваної ними функції вербоформанти поділяються на *базові* та *службові*. До перших належать твірні основи (лексеми, словосполучення, речення), що слугують базою для словотворення, а до других – словотвірні засоби (афікси, афіксоїди), за допомогою яких здійснюється вербокративна модифікація твірної основи.

Словотворення як процес і результат формування одиниць вторинної номінації (похідних лексичних одиниць) на базі й за допомогою вербоформантів і за існуючими в мові способами вербокративної пропонується називати **вербокративною деривацією**. Вербокративна деривація здійснюється шляхом утворення абсолютно нових за формою і змістом мовних знаків (лексем) із використанням конститутивних одиниць мови як будівельного матеріалу (*вербокративація*), або шляхом лише структурної трансформації чи лише семантичної модифікації семіотичних одиниць (*верботрансформація*). Механізми вербокративної деривації відбивають відносини, у які вступають конститутивні одиниці (вербоформанти) у процесі вербокративної або верботрансформації.

До способів *вербокративації* належать словоскладання й афіксація. До *формотворення* – виду верботрансформації, що передбачає модифікацію плану вираження твірної мовної одиниці (базового вербоформанта) – слід віднести абрєвіацію й акронімію. *Семотворення*, як вид верботрансформації, що здійснюється шляхом модифікації плану змісту базового вербоформанта, спостерігається при семантичній деривації і конверсії. Телескопія, як комплексний спосіб словотворення, інтегрує механізми формотворення (абрєвіації твірних основ) та вербокративної (складання базових елементів).

Кінцевим продуктом словотворення є похідне слово, оскільки саме воно є реалізацією словотвірної форми й словотвірного значення, "матеріальним втіленням" певної словотвірної моделі, відбиттям способу здійснення вербокративного акту. Похідним словом (або дериватом) слід вважати одиницю мови, що виникла в результаті вербокративного акту і корелятивна твірній основі зазначеного акту словотворення. Дериват є результатом дії механізмів словотвірної системи, вінцем вербокративного акту, в процесі здійснення якого елементарні (твірні) лінгвальні одиниці трансформуються за існуючими у даній мові правилами. Оскільки дериват сам утворюється на базі твірних лінгвальних одиниць, його слід розглядати як комплексну одиницю, що відбиває певний тип системних відносин між елементарними конститuentами словотвору.

Разом з твірною основою деривати, в свою чергу, організуються у значні за обсягом єдності, формуючи у лексиконі власні системні утворення – словотвірні ланцюжки, словотвірні гнізда й

словотвірні ряди. Відношення послідовно упорядкованої похідності, що об'єднують твірні основи та їх деривати, відбиваються у словотвірних ланцюжках та гніздах. Специфічними ознаками словотвірного гнізда, які відбивають його сутність та принципи організації, є єдність базисної непохідної одиниці як вихідного компонента для усіх напрямків деривації; спільність кореня (тотожність ядерної лексики в усіх перетвореннях); "живі" синхронні зв'язки між похідними одиницями; упорядкованість та ієрархія відносин у відповідності до напрямків похідності.

Для сучасної англійської мови характерним є формування словотвірних гнізд навколо нових слів. Таку тенденцію можна пояснити перманентністю когнітивно-номінативної діяльності носіїв мови у певних сферах життя англословного соціума. Розширення "меж пізнаного" навколо нових явищ, процесів, об'єктів буття, спричинює утворення неологізмів. При формуванні нових вербальних знаків носії мови, як правило, спираються на лінгвальний матеріал, що вже існує в мові. Таким чином, на базі щойно створених неологізмів починають формуватися деривати. Так сталося, наприклад, з лексеєю *computer*, що стала справжнім "вербокреативним епіцентром" (див. рис. 1).

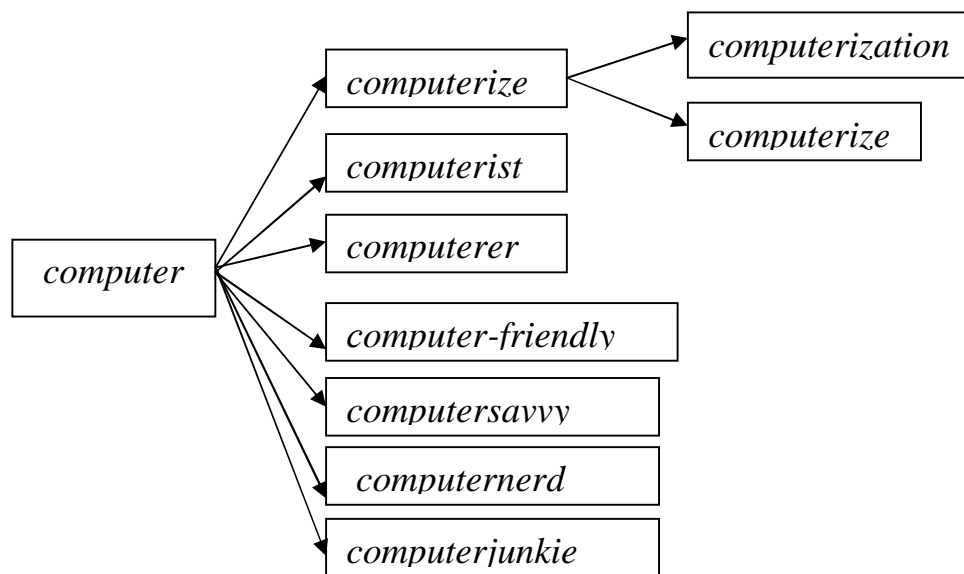

Рис. 1. Словотвірне гніздо з вершиною *computer*

Крім неологізмів, представлених у схемі словотвірного гнізда, за участю лексеми *computer* було створено декілька телескопізмів, наприклад: *computalk*, *compuservice*, *compuworld*, *compuware*. У зв'язку з бурхливим розвитком комп'ютерних технологій та необхідністю номінації інноваційних приладів та операцій формування похідних одиниць на базі слова *computer* продовжується, про що свідчать нові лексеми, зафіксовані у засобах масової інформації: *computation*, *computationally*.

Структура похідних лексем, створених неморфологічними способами, відрізняється відсутністю службових вербоформантів і формальною або семантичною тотожністю базисного вербоформанту та створеного на його основі деривата. Похідні одиниці формуються у результаті дії трансформаційних механізмів різної природи. Так, семантичні деривати створюються шляхом модифікації змісту твірного вербоформанта при обов'язковій незмінності його матеріальної складової. Наприклад, на базі дієслова *flame* "запалити, загорітися, займатися" шляхом номінативної метафоризації було створено новий лексико-семантичний варіант – "відправити електронною поштою злостиве, образливе повідомлення", а у іменника *gaming* "гра (як процес)" шляхом "звуження", спеціалізації значення вихідної лексеми сформувалося нове значення "активна участь у відеоіграх".

Абревіація передбачає формальну трансформацію базисного вербоформанта при обов'язковому збереженні його змісту. Так, ініціальна абревіатура *ISP* < *Internet services provider* – "служба, що підключає персональні комп'ютери до мережі Інтернет" є редукованим за формою еквівалентом вихідного словосполучення, так саме, як і акронім *POTS* < *plain old telephone service* – "звичайний телефонний зв'язок (на протигагу новим електронним засобам)".

Функціональна транспозиція (конверсія) спрямована на зміну частиномовних характеристик твірного вербоформанта. При цьому відбуваються і певні семантичні модифікації вихідної лексеми. Наприклад, від іменника *a bike* "мотоцикл" було створено дієслово *to bike* "скористатися мотоциклом,

для того, щоб вчасно доставити когось або щось", а іменник *birth* "народження, початок, походження" трансформувався на дієслово *to birth* "започатковувати щось нове".

Незважаючи на різну природу вербокративних механізмів, усі вони спрямовані на породження нових лексем на базі вже існуючих. Іншими словами, між базисною, первиною одиницею і створеною на її основі вторинною лексемою існують відносини похідності, умотивованості та формальної тотожності (у випадку абревіації – умовної кореляції).

Словотвірні ланцюжки, що складаються з похідних, створених шляхом семантичної деривації, конверсії, абревіації, мають право на включення до складу словотвірних гнізд на основі спільності базисного компонента. Крім того, слід урахувувати, що похідні одиниці, створені неморфологічним шляхом, надалі можуть слугувати основою для подальшого морфологічного словотвору, тим самим "пролонгуючи" словотвірні ланцюжки (наприклад, *severe acute respiratory syndrome* → *SARS* → *SARS-free*, *get out of my back yard* → *GOOMBY* → *GOOMBYism*) і розбудовуючи гнізда (див. рис. 2).

Останнім часом в англійській мові з'явилася тенденція використання похідних від синтаксичних одиниць (абревіатур, складних слів синтаксичного типу) як базових одиниць для подальшого словотвору, головним чином морфологічного.

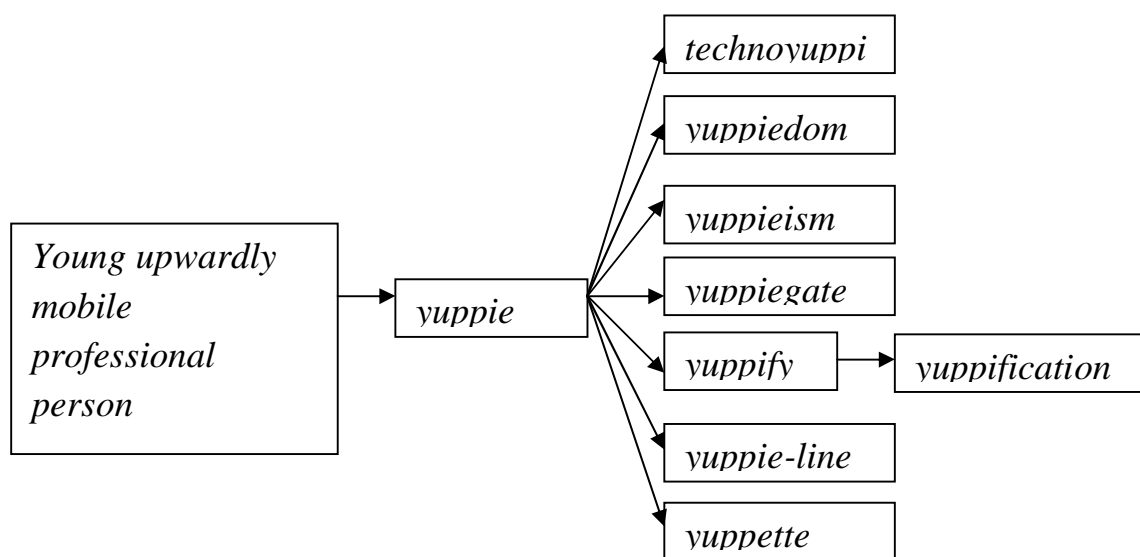

Рис. 2. Словотвірне гніздо, створене на базі твірного словосполучення

На нашу думку, проблема можливості включення похідних слів, створених неморфологічними способами (шляхом формальної або семантичної верботрансформації), має вирішуватися на користь цих одиниць. Однак слід зауважити, що формування, наприклад, конверсійних одиниць або семантичних дериватів може вивести словотвірний процес в іншу площину, формуючи нову гілку словотвірного гнізда, яка з часом, відокремившись, може покласти початок новому гнізду.

Лексичні інновації, що пролонгують словотвірні ланцюжки та розширюють межі гнізда, "змушують" тим самим усю цю мікросистему змінюватися, розвиватися. Відбиваючи динаміку словотвірних процесів, що відбуваються у мові на певному синхронному етапі її існування, словотвірне гніздо, з одного боку, демонструє усталеність та стабільність певної ієрархії відносин між усіма дериватами, створеними на базі твірної непохідної одиниці, а з іншого боку, може змінюватися, включаючи до орбіти "внутрішньогніздових" відносин нові похідні слова. Словотвірне гніздо можна вважати динамічним осмисленням синхронних дериваційних відносин – відносин між твірними та похідними лексемами.

За тотожністю словотвірного форманта похідні одиниці групуються у словотвірні ряди, а у випадках неморфологічного словотвору ("нульформантної" деривації) – об'єднуються у словотвірні типи на основі спільного механізму вербокративної або верботрансформації. Термін "словотвірний тип" у такому випадку вживається для позначення групи дериватів, створених за певною структурно-семантичною схемою. Словотвірний ряд як сукупність дериватів, створених за зразком певного абстрактного патерна є словотвірною мікросистемою, яку можна вважати рівноцінно-протилежною словотвірному гнізду (опозиціонуються за ознакою домінування або твірної основи, або

словотвірному форманту).

У словотвірному ряді моделювання дериваційних відносин відбувається на парадигматичній осі. Усі елементи цієї мікросистеми співвідносяться один з одним спільністю словотворчого форманта та відрізняються за базовою твірною основою. Крім спільності службового вербоформанту в основу об'єднання похідних лексем в єдину мікросистему словотвірному ряду покладено їхню структурно-семантичну схожість, частиномовну належність твірних слів і похідних від них лексем (яка відбивається у відповідній словотвірній моделі, наприклад: $N + ism \rightarrow N (abstr.)$; $N + ize \rightarrow V$; $V + ee \rightarrow N$). Нові члени словотвірному ряду формуються за аналогією до вже існуючих слів, тим самим змінюючи і розвиваючи зазначену мікросистему.

Спільність похідних слів, створених певним морфологічним способом, є *словотвірним типом*, тотожним за своєю сутністю словотвірному ряду. У випадку присутності у складі структурно-семантичної схеми побудови похідних слів матеріально вираженого форманта (префікса, суфікса, афіксоїда), усі деривати цього типу формують словотвірний ряд. В основу нашої типологізації мікросистем "нульформантних" дериватів, утворених неморфологічними способами, покладено механізми формування одиниць вторинної номінації. Так, семантичні деривати виникають в результаті "зсуву" значення твірних лексем із застосуванням різних механізмів модифікації – метафоризації, метонімізації, розширення та звуження значення вихідного слова. А в основу формування функціональних транспозитів покладено морфолого-синтаксичне перетворення вихідних лексем, у результаті якого слово переходить до іншого лексико-граматичного класу (частини мови).

Словотвірні гнізда і ряди здатні утворювати більш складні та значні за обсягом одиниці – алігатури, серед яких можна виділити алігатури гнізд та алігатури рядів. *Алігатури гнізд* є кінцевою множиною ієрархічно упорядкованих елементів, зв'язаних складними словами. План вираження алігатури гнізд є кінцевою множиною ієрархічно упорядкованих елементів, зв'язаних складними словами, які одночасно входять до декількох (за кількістю компонентів композиту) словотвірних гнізд [Аликаєва 1999, с. 35]. Наприклад, складне слово *user-friendly* формує двочленну алігатуру, що складається з англійських словотвірних гнізд, вершинами яких є твірні лексеми *use* та *friend*. *Алігатури рядів* об'єднуються словами, які включають до свого складу декілька дериваційних афіксів. Наприклад, словотвірний ряд з суфіксом *-ize* формує алігатуру разом з рядом похідних з афіксом *de-*, оскільки їх об'єднують такі похідні лексеми, як *deglobalize*, *dehooliganize*, *de-industrialize*, *derecognize*.

На відміну від словотвірних гнізд та рядів, відносини між компонентами яких упорядковані або ієрархічно, або "багатовекторно", алігатури мають змішану структуру. При аналізі алігатур можна виявити більш компактні утворення, що складаються із гнізд, об'єднаних одним спільним елементом, а також гнізда, які поєднуються більш довгим ланцюжком похідних. У межах словотвірної макросистеми ряди та гнізда об'єднуються через посередництво спільних похідних лексем. Так, наприклад, похідна лексема *celebritydom* зв'язує словотвірне гніздо, до складу якого входять похідні слова *celebrate*, *celebrated*, *celebration*, *celebrity* та ряд дериватів з суфіксом *-dom*.

Єдність словотвірної системи маніфестується через взаємодію гнізд та рядів, які нібито проникають один до одного. Розвиток макросистеми словотвору відбувається через гнізда, в межах яких створюються лексичні інновації. Словотвірні ряди, в свою чергу, фіксують нові деривати. Архітектоніку системи словотвору англійської мови формує складне переплетення ієрархічних, багатозв'язаних та змішаних форм організації. Системні зв'язки між одиницями словотвірних гнізд та словотвірних рядів мають транссистемний характер.

Отже, під системою словотворення слід розуміти складний багатомірний об'єкт, у якому певним чином взаємодіють і функціонують сукупності базових одиниць (підсистема твірних основ) та словотворчих засобів (підсистема афіксів англійської мови), сукупність способів словотворення (підсистема словотвірних моделей), сукупність лексичних одиниць, створених у результаті вербокреації або верботрансформації (підсистеми словотвірних гнізд, рядів, алігатур). Словотворення є макросистемою, що входить до складу мовної суперсистеми, й одночасно складається з підсистем і мікросистем, кожна з яких має свій тип організації. Так, наприклад, складна підсистема вербоформантів включає до свого складу підсистеми базових вербоформантів (морфеми, лексеми, словосполучення, речення) та підсистеми службових вербоформантів (суфіксів, префіксів та афіксоїдів), у підсистемі словотвірних моделей розрізняють ад'єктивні, дієслівні та іменні моделі і т. ін.

Новим підходом до осмислення когерентності макросистеми словотворення стало залучення до вивчення її структурної організації принципів фрактальної геометрії. Теорія фракталів розглядається

як складова синергетичної наукової парадигми, що досліджує топологічні розмірності складних, відкритих, нерівноважних систем. Науковцями було встановлено, що процеси, які породжують різноманітні природні структури, відбуваються за принципами фрактальної самоподібності [Мандельброт 2002], що фрактальність є фундаментальною сутністю, аналогічною таким фундаментальним сутностям, як простір, час, стохастичність, через це залучення фрактальної геометрії з урахуванням її роздільної (фрактальної) розмірності дозволяє осмислити більш "тонкі" топологічні властивості об'єктів, що пізнаються [Богатых 2007, с. 27].

Фракталами називають об'єкти, що мають властивість самоподібності, або масштабної інваріантності, тобто окремі фрагменти структури яких строго повторюються через певні просторові проміжки [Князева 2007, с. 240]. Процеси, що відбивають фрактальну самоподібність, ґрунтуються на принципі зворотнього зв'язку, коли результат однієї ітерації стає початковим значенням наступної. Під "ітерацією" слід розуміти акт породження "похідної" мікросистеми структурно подібної до "твірної" і макросистеми в цілому [Богатых 2007, с. 28]. Форми фракталів як особливих геометричних множин характеризуються масштабністю, самоподібністю на мікро- і макрорівнях, автопоезом. Фрактальність є проявом ізоморфізму форм і структур системних об'єктів. Результат систематизації похідних лексем за ознакою тотожності словотворчого форманту й механізму вербокреації на словотвірні ряди і типи, а за тотожністю твірного кореня для всіх послідовних дериваційних кроків на словотвірні ланцюжки і гнізда, свідчить про ізоморфізм будови цих комплексних одиниць, а це, у свою чергу, дає підстави для висунення гіпотези про їх фрактальну розмірність.

З точки зору фрактальної геометрії вся система словотвору може бути представлена як величезний "макрофрактал", структурно подібний до "мікрофракталів" – комплексних мікросистем словотвору (словотвірних рядів, словотвірних ланцюжків, словотвірних гнізд і алігатур). Мікрофрактали словотвірних моделей, словотвірних рядів словотвірних гнізд тощо є відносно автономними стереоскопічними мікросистемами, ізоморфними за принципами будови кожного типу словотвірних мікросистем. Ці мікросистеми відрізняються одна від одної різним ступенем складності, динамікою розвитку. Так, словотвірні моделі як схематичні образи певних вербокреативних кроків, є найпростішими фракталами, що перебувають в однорідному стані рівноваги, й атрактором для них слугують нові структурно однотипні деривати, які створюються за заданим зразком. Наприклад, моделі $N+dom \rightarrow N$ та $N+wide \rightarrow Adj$ є схемами, за якими утворюються прості лінійні мікрофрактали, атракторами яких слугують похідні лексеми *broker + dom* → *brokerdom*, *computer + dom* → *computerdom*, *yuppie + dom* → *yuppiedom*; *city + wide* → *city-wide*, *continent + wide* → *continent-wide*, *economy + wide* → *economy-wide*, *nation + wide* → *nation-wide*, *planet + wide* → *planet-wide*.

Більш складними за ступенем організації мікрофракталами є словотвірні ряди, які характеризуються тотожністю останнього дериваційного кроку похідних слів, тотожністю категоріального значення словотворчого форманта і спільним словотвірним значенням. Складність кожного словотвірного ряду вимірюється кількістю словотвірних структур, що його складають. Оскільки кількість похідних лексем, що входять до словотвірних рядів може бути різною, тому вони диференціюються ступенем складності структури. Аналіз фактичного матеріалу свідчить про те, що довжина словотвірного ряду залежить від "віку" словотворчого форманту, від його продуктивності, від наявності/відсутності інших афіксів із синонімічним значенням і т. ін.

У процесі вербокреації відбувається не лише поповнення існуючих словотвірних рядів, але й утворення нових. Важливу роль у формуванні ряду подібних за своїм словотвірним значенням дериватів відіграє словотворення за аналогією до конкретного слова. Так, за аналогією до слова *psychobabble* – "жаргон психологів та психотерапевтів" – була створена ціла серія неологізмів *ecobabble*, *edubabble*, *designer-babble*, *neurobabble*, *technobabble*, в яких елемент *-babble* фактично виконує функцію суфікса і має модифіковане значення "занадто термінологізована мова певної галузі діяльності, жаргон певного середовища, місцевості". Деривати, до складу яких входить цей афіксод формують словотвірний ряд, структурно схожий на інші.

Морфологічне членування слів (особливо запозичених з інших мов) часто відбувається довільно, у результаті чого виділяються так звані "квазіформанти", які, беручи участь у створенні цілих серій однотипних дериватів (фактично словотвірних рядів), можуть перетворюватися в повноцінні афікси. Саме таким шляхом поділу запозиченого з італійської мови слова *paparazzi* – "надокучливий журналіст або фотограф, що переслідує відомих людей", – на "квазіморфемі" й створення за аналогією до нього структурно подібних лексем *paperazzi*, *peoplerazzi*, *rumorazzi*, *stalkerazzi*, *snaparazzi*, *videorazzi*, був виділений словотворчий елемент *-razzi*, що фактично абсорбував

значення запозиченого етимона. Отже, у процесі вербокреації відбувається поповнення "старих" словотвірних рядів-мікрофракталів і формування нових, структурно подібних до існуючих мікросистем.

Дослідження типології фракталів дало нам можливість встановити їх кореляцію з типологією мікросистем словотворення. Так, словотвірні пари й ланцюжки можна розглядати як відносно прості лінійні фрактали, для яких характерною є обмежена порівняно зі складними фракталами динамічність, незначні біфуркації і "періодичний" атрактор. Так, словотвірна пара *fragile* → *fragility*, або словотвірний ланцюжок *glamour* → *glamorous* → *glamourously* за формальними ознаками належать до простих фракталів, оскільки вектори деривації у них мають лінійний характер, спектр дериваційних кроків у точках біфуркації є незначним, оскільки його обмежує детермінована комбінативність твірної основи зі словотвірними афіксами, атрактор, з огляду на лінійність дериваційних кроків, є передбачуваним.

Проте відкритість цих словотвірних мікросистем зумовлює їх потенційну здатність до трансформації у більш складні структури – словотвірні гнізда, які співвідносяться зі складними нерівноважними нелінійними фракталами. Будь-яка лексема, що входить до складу словотвірного ланцюжка, може стати основою для формування нового деривата, приєднання якого спричинює руйнацію нескладної лінійної структури ланцюжка і перетворює його на словотвірне гніздо. Чим складнішою є структура словотвірного гнізда, тим більш нерівноважною вона є. На відміну від словотвірного ланцюжка словотвірне гніздо характеризується ієрархічністю структурної організації, більшим ступенем відкритості і нерівноважності, різноманітністю атракторів, на які може вийти система внаслідок мікрорівневих ентропій (тобто утворення нових дериватів). Словотвірні гнізда можуть різнитися між собою не лише кількістю похідних лексем, які формують ці мікросистеми, але й "малюнком" векторів похідності дериватів, ступенем складності ієрархічних відносин між похідними одиницями.

Словотвірні гнізда є фракталами іншого типу. Для них є характерним перехід від упорядкованого ходу процесів у, так званий, "фрактальний хаос", виходом з якого є фрактальний атрактор – відносно усталена структура у відкритому нелінійному середовищі. Кожний елемент такої мікросистеми, з одного боку, прагне до збереження вже існуючих системних зв'язків, що формують структуру словотвірного гнізда, а з іншого, – має потенційну здатність до створення нових дериватів (які спричинюють девіації і флуктації у межах "гнізда-фрактала"), що можуть призвести до руйнації усталеної структури і "переродження" усього мікрофрактала. Таким шляхом фрактали еволюціонують, з одного боку, зберігаючи свою усталеність, а з іншого, – змінюючись на рівні конститутивних елементів. Такий стан мікросистеми у синергетиці називають гомеостазом.

Характерною особливістю фракталів є автопоез – здатність саморозвиватися і самодобувуватися. Завдяки автопоезу мікросистеми словотворення не зливаються з іншими лінгвальними підсистемами і середовищем, залишаючись операційно закритими – орієнтованими на себе, але відкритими для обміну. Кожний елемент такої мікросистеми має потенційну здатність породжувати нові одиниці, таким чином добудовуючи і розвиваючи її. Крім того, кожен елемент мікросистеми може, за певних умов, відокремившись від мікросистеми, сформувати нову. У біології таке явище породження нових подібних систем з сегментів (меристем) вже існуючих відомо давно. Як живі тканини, які після відділення від донорського об'єкта й створення певних умов здатні відновитися у новому, подібному до вихідного об'єкта, словотвірні мікросистеми також можуть шляхом відокремлення своїх меристем слугувати джерелом для створення подібних до себе мікросистем.

Прикладами таких меристем словотвору є нові словотвірні елементи – афіксоїди, які формуються шляхом фрагментації композитів або телескопізмів. Беручи участь у створенні нових дериватів, вони формують тим самим нові словотвірні ряди і одночасно "добудовують" існуючі словотвірні гнізда. Об'єкти з фрактальним типом організації здатні розвиватися не лише шляхом ускладнення своїх структур, але й в результаті відокремлення меристем, які можуть стати основою для формування нових, подібних до існуючих мікросистем. Макрофрактали розвиваються шляхом ускладнення існуючих і "породження" нових, структурно подібних мікрофракталів.

Мікрофрактали кожного типу, хоча й є відносно автономними утвореннями, існують не ізольовано, а у тісній взаємодії між собою. Єдність словотвірної системи зумовлюється взаємодією гнізд та рядів, які начебто пронизують одне одного. У цьому полягає головний принцип організації "цілого" (у нашому випадку макросистеми словотвору), і у цьому виявляється інваріантність його структури та структур мікрофракталів, з яких воно складається (мікросистем словотвору).

Сполучними ланками словотвірних гнізд і рядів при цьому виступають деривати, які одночасно входять як до складу перших, так і до складу других. Наприклад, неологізм *presenteeism* – "ситуація, коли робітники або службовці кожного дня ходять на роботу, але не працюють", одночасно входить до складу словотвірного ряду лексем, створених за участю суфікса *-ism*, і словотвірного гнізда, ядром якого є твірна основа *present*, а слово *megabank* – "фінансовий гігант, величезний банк" – одночасно є одиницею словотвірного ряду, що об'єднує деривати, створені за участю префіксоїда *mega-* й конститuentом словотвірного гнізда с вершиною *bank*.

В основі структуризації макрофракталу словотворення лежать принципи будови алігатур. Мікросистеми словотворення, що за термінами фрактальної геометрії визначаються нами як мікрофрактали, формують фрактальну цілісність словотвору, з одного боку, шляхом створення ієрархічних і поліконтактних алігатур однопорядкових словотвірних мікросистем, а з іншого – шляхом взаємодії рядів та гнізд між собою. Таким чином, словотворення як синергетична макросистема є складним стереоскопічним об'єктом фрактальної природи, розвиток якої здійснюється шляхом ускладнення існуючих і породження нових, типологічно подібних мікрофракталів.

Перспективним напрямком наших подальших студій ми вважаємо дослідження синергетичних параметрів організації інших ендосистем мовної суперсистеми, виявлення шляхів саморегуляції та самоорганізації мовної суперсистеми через взаємодію об'єктів, що її складають.

Література

- Аликаева Г. В. Единицы деривационного уровня, состоящие из словообразовательных гнізд и словообразовательных рядов / Г. В. Аликаева // Филологические науки, 1999. – № 1. – С. 35-40. Андрусак І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу/ І. В. Андрусак // Проблеми романо-германської філології: зб. наук. праць. – Ужгород: Патент, 2002. – С. 17-21. Андрусак І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття, утворені за участю комбінованих форм / І. В. Андрусак // Проблеми романо-германської філології: зб. наук. праць. – Ужгород: Патент, 2003. – С. 20-34. Богатих Б. А. Фрактальная природа постклассического познания / Б. А. Богатих // Философские науки. – 2007. – № 6. – С. 27-40. Гусак І. Структурно-семантичні особливості скорочень та їх кореляція з нормативними прототипами (на матеріалі англійської мови) / І. Гусак // Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – Вип. 11. – С. 76-86. Зацний Ю. А. Англо-русский словарь новых слов и словосочетаний (рубеж столетий) / Ю. А. Зацний. – Запорожье: Запорожский гос. ун-т, 2000. – 243 с. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу/ Ю. А. Зацний. – Львів: ПАІС, 2007. – 228 с. Квеселевич Д. І. Интеграция словосочетания в современном английском языке / Д. И. Квеселевич. – К.: Высшая школа, 1983. – 84 с. Квеселевич Д. І. Класифікація інкорпорованих складних слів (на матеріалі англійської мови) / Д. І. Квеселевич // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – № 23. – С. 3-6. Князева Е. Н. Синергетика: Нелинейность времени и ландшафты коэволюции / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М.: КомКнига, 2007. – 272 с. Левицкий А. Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка / А. Э. Левицкий. – Киев: АСА, 1998. – 362 с. Левицкий А. Э. Актуальні проблеми розвитку неології (на матеріалі сучасної англійської мови) / А. Э. Левицкий // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – № 23. – С. 16-21. Мандельброт Б. Фрактальная геометрия природы /Мандельброт Бенуа — М.: Институт компьютерных исследований, 2002. – 665 с. Омельченко Л. Ф. Английское словосложение – тенденции и закономерности // Л. Ф. Омельченко, Н. Н. Максимчук // Вісник Київського лінгвістичного університету. – К.: КНЛУ, 1998. – № 1, Т. 1. – С. 41-46. Aitchison J. Words Pour into English / J. Aitchison // Longman Dictionary of Contemporary English. – Edinburgh Gate, Harlow Essex, 2001. – P. B23-B30. Cruise D. A. Lexical Semantics / D. A. Cruise. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 310 p. Crystal D. Language and the Internet / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 272 p. Francis W. N. Word-making: Some Sources of New Words / W. N. Francis // Language. Readings in Language and Culture. – Boston, New York: Bedford / St Martin's, 1998. – P. 154-165. Nilsen K. D. Literary Metaphors and Other Linguistic Innovations in Computer Language / Kevin Don Nilsen, Alleen Pace Nilsen // Language. Readings in Language and Culture. – Boston, New York: Bedford / St Martin's, 1998. – P. 166-176.

УДК: 811.111'25'42

ЗАПОЛЬСЬКИХ С.П.

(Запорізький національний університет)

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ

У статті розглядаються основні проблеми, пов'язані з процедурою перекладацького аналізу тексту. Продемонстровано кореляцію етапів перекладацького аналізу та типів перекладацьких труднощів.

Ключові слова: перекладацький аналіз, прагматичні, структурно-семантичні, стилістичні, культурно-специфічні проблеми. **Запольских С.П. Переводческий анализ текста.** В статье рассматриваются основные проблемы, связанные с процедурой переводческого анализа текста. Продемонстрирована корреляция этапов переводческого процесса и типов переводческих трудностей.

Ключевые слова: переводческий анализ, прагматические, структурно-семантические, стилистические, культурно-специфические проблемы.